POETICKÉ BESEDY.

(REDAKTOR: JAN NERUDA.)

ČÍSLO IX.

ZÁVIŠ.

NAPSAL

FRANTIŠEK CHALUPA.

V PRAZE.
NAKLADATEL: ED. VALEČKA.
1883.

ZÁVIŠ.

NAPSAL

FRANT. CHALUPA.

(POETICKÝCH BESED ČÍSLO IX.)

V PRAZE.

KNIHKUPECTVÍ: DR. ED. GRÉGR & ED. VALEČKA.

1883.

Tiskem dra Ed. Grégra v Praze.

I.

Dva starochové s lící bledou
se právě sešli na náměstí
a tichý hovor spolu vedou.
Ten starši, stále hroze pěstí,
vykládá:
„Dej vám pán bůh štěstí
a rozumu též k tomu špetku,
vy čeští páni! . . . Na sněm jedou; —
ti potomkové slavných předků
mdlí jsou, jak stáda slabých zmetků,
jež popoháněl lakotný pán perně.
Jdou asi povolovat nové berně
a Braniborům sypat do pokladen.
Z nich ovšem nikdo, jak my, není hladen,
z nich nikdo nevidí, co bídy všady,
co tisíc lidstva pomřelo již hlady.
Aj, krále zradili nám páni jaří
a krásně v Čechách cizák hospodaří.

Náš Václav, dědic trůnu, — slabé robě, —
kdes v zajetí vší vydáno jest zlobě.“

Dí druhý stařec slyše nářek ten:

„Zle bylo v Čechách, bylo tolikrát
a dobře málo kdy. Snad tehdy jen,
když neštěstí svůj krátký snilo sen,
neb osud štěstí jeho dráhu zmát’.
Když nemůže již býti hůře,
že zle jest, k tomu musíme se znát.
Krev naši osud rovný můře
již ssaje, odjav nám, co třeba. —
Tam přidal jsem se k hladné sběři
a ulovil jsem kousek chleba,
jejž nemocné své nesu dceři “

Kmet Častal mluví matně slova tato
a přítel jeho hledí na tu skyvu,
jak nejčistší by ukazoval zlato.
A nebylo by věru ani divu,
že odnít by mu ji moh’ snad. —
Vždyť velkým zločincem jest hlad.

Šel. Vstoupil v jizbu . . .
„Pohleď, dceruško,
co tobě nesu, pojez, beruško.“

I hledne na ni. Z otevřených zor
se dívá smrt — jak strašně, lítě!
Již zachvátil i jeho dítě
host nevítaný — hrozný, černý mor...

* * *

Co prosby, nářek, pláč a kvílení,
co síla, odvaha, co vzdorové?
Nic neobměkčí panny morové,
již za vyhublou ruku přived' hlad.
Kdo žalem, hořem nejsou šílení,
kdo myslí, že jim pomoc ještě snad,
kdo nezchváceni ještě její rukou,
když v posled vidí zoufající matku,
jak dohnána již hladu děsnou mukou,
jak od svých prsou dítě vraždí v zmatku,
a tělem jeho vlastní tělo sytí:
tu ztratí všechnu naději a víru,
již nastrádali v plahočivé žití,
a hledají si odpočinku, míru
v jam děsném jícnu, které péčí obce
jsou vykopány. — Ve společné hrobce
tam zhynou u svých na příšerném loži
a práce bude živým uspořeno.

Co proti tomu všechny tresty boží,
ó Praho, smutná vdovo, sirá ženo?

Nepláčeš? — Po léta jsi Niobou
a nářky nepronikά chladný kámen.
Vždyť hrozný osud na své pouti zmámen
tvou čest a slávu pohřbil v jeden hrob
a v zoufalosti při nich při obou
kles' největší muž našich smutných dob. — —

Noc černá, jako proti dětem hřích,
noc příšerná, jak sobců smích,
jež nade Prahou právě nastala
a bídu skryla stínem křídel svých,
v myšlénkách takých stihla Častala.
Ten na trámoví polo sedě, leže
pozírá na nový zvon kalným zrakem.
Sám neví, jak se dostal na vrch věže,
kde jindy jenom s dusným šera mrakem
spí v tichu netopýr a sova za dne.
Kmet — jindy bojovník, — a v posled zvoník —
má hlavu bílou, jak když sněhu padne —
co tady hledá, jaký má zde cíl?
Žal náhlý, prudký jako samostříl
tím silným štítem jeho prsou pronik'.
Či horšího se něco stalo mnohem,
že takto mluví se svým — pánem — bohem?

„Aj, vida, vida, už tě také mrzí,
a nemůžeš se ani dívat na to,

můj pane bože, jak jsi smetl v prach
měst našich slávu, pýchu našich tvrzí,
jak ztavil's v ohni bídy štěstí zlato —
sám cítíš, jak jsi ukrutný byl brach —
a líce sobě cloníš rouškou temnou!“

Příšerný kmetův smích klid plaší tmám.

„Proč blaho rodin nebylo ti svato,
mluv nyní, pane, účtuj nyní se mnou!“

Smích nový. Hlava udeřila v trám,
až z nitra zvonu dral se táhlý vzdech.

„Co bláhový a tupý člověk s tebou
zde mluvím svoji vylevaje zášť,
když ledové kry na dně duše zebou?
Ty's všechny v Čechách trestal a mne zvlášť.
Však tady ještě jest můj Otakar!“

Zrak upřel na zvon, jehož velký plášť
se stříbrem svítil. Zvonoviny var
as před nedávnem v zemní formě styď.
Jej na trámcích již drží ruka nová.
Kol, jako na věčnosti cestách, klid.
Kmet Častal sedě ve tmách nepohnutě
svých smutných řečí divný útek snová:

„Proč není na tvém plášti nápis pravý:
‚Ach, Češi, pohřbila mne bídná zrada,‘ —
proč nestojí tam aspoň o Kunhutě,
jak na svých ňadrech ohřívala hada?“

Jen echem odpovídal prostor tmavý.

„Vím, odpusť, velký králi, na mně ti
as nezáleží, ale slyš mne přece.
Vždyť nevymizí nikdy z mojí paměti
ten obraz. — — Tygři vyskočili z klece
a vrhnuli se na tě .... Hrozná seč. —
Ran jako v děsném krupobití padá
a divy koná zkrvavělý meč.
Krev náhle vytryskne ti ze lví plece
a smrtelně již bledne líce mladá.
Jak obr se tu na svém koni vzchopí
pán starý, dobrý Čech, pán z Poděhus;
než nachýlil se k tobě, dlouhé kopí
již protklo prsa — — za ním padáš v hnus
na spoustu lidských mrtvol, koňských mrch.
Král padá ... král se v toku krve topí
a rázem poslední dech žití prch’.
Pak vlekli tebe zkrvavenou drahou,
až mrtvolu kdes pohodili nahou.“

Kmet z tichého se pláče rozekvílí
a rukou kostnatou vlas rve si bílý.

Lev poraněný zařve — stane — v oku
blesk zakmitne mu, pak se vzchopí k skoku:
a tak i Častal. — Jenom okamžik
a vrh' se na zvon celou tihou těla.
Zvuk temný, smutný v černou klenbu vnik',
jak dusným pláčem by se prsa chvěla.

„Můj dobrý králi," mluví Častal něžně,
„jen neplač nyní. — Vím, že smutno je tu,
že stýská se ti po slávě — té kněžně,
jež nachýlila v žití k tvému retu
svou štěstím kypící a světlou číši.
Věř uštvanému, ubohému kmetu,
že nebyl slyšán v Herodově říši,
když hroznou rukou zbíjel nemluvňata,
pláč taký, jakým rozplakal se lid,
ten dobrý tvůj lid ve všem kraji Čech,
když slyšel, jak zbroj s tebe dravě sňata,
jak zhanoben byl's, až se hrozil vid.
Pláč, nářek, kvil a srdce rvoucí vzdech
se náhle rozleh' širošírým světem.
Strom české síly pádem Otakara
pad' nyní, — lkal tu každý nade květem
svých nadějí, snů v první době jara."

Kmet zastřel vráskovité líce dlaní
a klenbou spěje tichý pláč a štkaní.

„Kdo všeho toho vinen?“ zní tu dutě,
„kdo vyplašil a vyštval běd těch hejna?
Cos vypravují lidé o Kunhutě
a třeba někdo svatou pravdu měj,
dím já, že vším jest vinen — z Falkenštejna
pan Záviš, — kouzelník a čaroděj. — —
Zde v tomto hnízdě netopýrů, sův
mne vyslyš, velký duchu Přemyslův,
i věčný bože, jest-li hledíš na zem.
Buď jemu za to peklem tento svět
a štěstí jeho usmívavý květ,
jak rozvije, nechť zhyne náhlým mrazem.“

Jak osyka se tělo jeho chvěje
a pravice jest pozdvižena k nebi.
Jak, odkud myšlénka ta v jeho lebi?
Či vskutku pronik’ doby svojí děje?

„Měl jsi, můj králi, mnohou věrnou hruď;
co platno, ti, co zbyli, také padnou
svou vlastní vůlí, ne však myslí zradnou.
Můj dobrý Otakare, s bohem buď!
Je konec, konec, velký králi, všemu,
já položím se také v zemi chladnou.
Kéž sejdeme se na věčnosti spolu!“

Kov líbá nachýliv se k zvonu lemu
a k ránu potácí se s věže dolů.

II.

Šel namáhavě, jak by bral se brodem,
až stanul svého domku přede vchodem.
Pláč náhlý se mu z vetché hrudi dral
a v bledé líci chvěl se každý sval.

„Jsi, morová ty panno, hrozná,
když na rodinný stoupáš práh,
kdy v zoufalosti člověk pozná,
že rveš mu, kdo mu nejvíc dráh,
když otravný mrak tvojí zhouby
se nad některým krajem stáh'.
Nic do lidské ti není chlouby,
nic po pozemské slávy drahokamu —
a rázem lidské síly chrám je zřícen.
Duch uletuje světa toho klamu,
prach těla v prašné země padá jícen“ . . .

To dceři jeho jest řeč pohřební
Zde v jizbě klidná, němá leží, sní:
tajemství divná o věčnosti všechna,
jež nezná živý, již se dověděla.

I pokleknuv kmet u mrtvého těla,
se modlí tiše, dlouho, nepovzdechna.
Pak v plátno balí tělo, nese k jámě,
kde s mrtvými svůj poklid našli živí.
Té spoustě mrtvol již se nepodiví.
Je ticho kol, jak ve velebném chrámě
a slunce světlou, zlatou leje zář
na širý prostor nevzdělaných niv. —
Naposled pohleď v její milou tvář
a vzdychnul: „Nechci déle býti živ;
rač přijmout tělo, duši, bože můj,
a nehodnému budiž milostiv.“

Již tělo dcery leží v jámě tam,
již sám se vrhnouti chce v jednu z jam,
když ozve tu se hřímavý hlas: „Stůj!“
Kmet ohlédnul se. —

Jezdec krásný, lepý
stál za ním; statný, silný jako rek,
jak panna krásný. — Slunce paprsek
se na přilbici ve sta drobných třepí,
zas na brnění v ohně žár se nítí
a drahokamy jílec meče svítí.
Hled jezdcův usmívavý, jasný, světlý
a líce jeho v nachu růže zkvětly.

Mráz jenom projel vyklenutou hrudí,
že chvěl se, jako hrozné při myšlence,
že ruka trhla uzdou, která budí
vždy obdiv, zlatem nýtovaná tence.
Ti pardalové, kteří nedohlednou
se mýtí proháněli, krutost v zraku,
ti netušili, že jich kůže jednou
kůň zbujný bude míti za čabraku.

„Nehodno starce," jezdec zahovořil,
„co nestavěl, by vlastní rukou bořil!
Či protivno již tolik žití břímě,
či nenadálá tebe bolest drtí,
že v bídnou záhubu se vrháš přímě
a čestnější se nechceš dočkat smrti?"

Hlas jeho jako prorokův zní přísně,
že kleknul kmet a líbá pláště třísně
a ruce k jezdci úpěnlivě vzpíná,
že volá: „Odpusť, oko moje vidí,
že nejsi, pane, ze smrtelných lidí" —
a chví se ještě pozvednutá dlaň.

Tu jezdec mírně: „Neblouzni a vstaň!
Mne dávno znáš; jsem Záviš z Falkenštýna."

Ó, s mrakem kdyby střeť se černý mrak
a nade hlavou zavzněl rachot hromu:

kmet nikdy by se nezaleknul tak.
jak právě několika těchto slov.
I upjal na Záviše vlhký zrak,
v němž jasno znát, že věřit nechce tomu.
Zří na přilbici, na brnění znak,
kde pětilistá růže zdobí kov —
a jak by zrak i duše byly v hádce
si praví polohlasem: „Věru, ten tu
ve skvostném brnění a drahém kmentu —
že byl by Záviš, — onen Záviš — zrádce,
jejž také stíhá pověsť cizoložná?
Ó nikoliv, to není, není možná,
to poctivější hlava, ctnější hruď.“ —

„Můj čin,“ dí k Závišovi, „mírně suď.
Jsem starý bojovník a mnohou tuhou
jsem viděl bitvu, mnohé přines' jizvy.
Buď dovol, abych tvým byl věrným sluhou,
neb, abych skočil v jámu, zas mne vyzvi.“
I kyvnul jemu Záviš v srozuměnou,
by přidružil se k jeho jízdné četě,
jež dojela v ta místa za ním právě.
Kůň každý hnav se v běhu rychloletě
jen tone v potu zbrocen bílou pěnou.
Vždyť nepásli kdes pohodlně v trávě,
je Záviš vyzval, kdo chce v závod s ním.

Již Praha před nimi. Jak starý Řím
tu na pahorcích pyšně rozkládá se,
kol jiné jako v diadém se táhnou.
A mnohý zbrojnoš, divě se té kráse,
zří na ni v zamyšlení chvíli dráhnou.
„Jak vábná, velebná jest, velkolepá,“
dí, nehýbá se, ač kůň v půdu tepá. —
Ó krásna jest, že srdce poposkočí
si v těle radostí, když hledneš na ni,
leč slza vytryskne ti náhle z očí,
když víš, že rovna uštvané jest lani —
hlad, mor a bída, cizák — strašní honci.

Než ocitli se na předměstí konci,
kol četných, nepohřbených jeli trupů;
zde muži, starci, panny v květu mládí,
tu jinoch, matky s dětmi kojeňátky.
V tom zběsilou a polonahou tlupu
zří, jak divoce v ústrety jim pádí,
nic jiného již nedbá nežli lupu.
Vzkřik' na ni Záviš mocně: „Chaso, zpátky!
Aj, chcete býti horší, než-li kati,
a živé, mrtvé dravě odírati?
Zde vizte! Svaté zemi těla patří,
ne, byste bičem, metlou byli bratři!“

I ten, kdo něhy, soucitu byl dalek',
se Závišova hlasu rázem zalek'.

Zas náhle celý zástup jako had
se svíjet počal, na Záviše křičí:
„Aj, zvedáš-li zde slovo panovničí,
dej chleb nám, neb nás zničí hlad!“

Sňal Záviš s hlavy přilbu, odepjal
i brnění, jež tvoří pokrov dračí,
vše ozdobné a čisté, ryzí zlato, —
řka panošovi: „Chleb jim koupíš za to,
všem věru na některý týden stačí.“

Bod' svého koně; jak byl, tak jel dál.
Vlas dlouhý, krásný po větru mu vlál.
Lid mnohý udiven a zděšen stál
a šeptal: „Lepší čas se blíží k nám
buď jede to již svatý Václav sám,
neb spásu nese příští český král!“

III.

Na Hradčanech na královském týně
českým panstvem přeplněny síně.
Vše sem touha na perutích snesla,
by v zem lepší vrátily se časy.
Mezi nimi, co je cizák, líně
usedlo si v pozlacená křesla,
potutelně mhouří hnědé řasy,
pod kterými zpupnost v zracích hoří —
lakotné to plémě braniboří.
Ve skupinách hlava vedle hlavy.

Hrdý Vítek z tvrdé Soběslavi
s panem Sezimou se živě baví. —
„Děl jsi, jak jste vjeli do Jihlavy.“ —
pamatuje Sezimu, jenž chvíli
odmlčel se.
„Dojeli jsme tedy
k naší cesty kýženému cíli.
Záviše byl smuten. — V skvostné šaty
oděn stoupal zvolna do komnaty
hodovní, já pozorlivě za ním.

Urozených hodovníků hledy
spočinuly na něm. Lepým paním,
něžným pannám uklonil se svíže,
na to vábně koleno své níže
Rudolfovi císaři čest vzdával.
Milostných slov lichotivý nával
odměnou byl panu bratru tvému.
Kunhuta pak v skvostném diadému,
závoj líci její obestíral,
stiskla ruku Závišovu jemně.
Poznal jsem v tom krásných očí tému
znojem vášně pláti zraky její,
a když Záviš obrátil se ke mně —
vidím, — i on touhou po ní zmíral.“

„„Láska, jakých bylo málo, pravdu díš,
upoutala tato srdce obě,““
kvapně Vítek obrátil se k němu.
„„Myslím asi, na letošním sněmu
Záviše že mezi pány nespatříš.
Neskonale šťasten v této době
čarovného blaha prázdní zlatou číš.
Na opavském Hradci v Kunhutiných
loktech, kde je v taji oddal kněz,
věru spřádá pásmo řečí jiných.
Odpusť, prosím, a svou dopověz.““

„Kolovaly poháry a číše, —
a my rokovali stranou tiše.
Hlednu mezi řečí na Záviše . . .
Vypravoval, ke mně mluvil sice,
ale jeho jarobujné zraky,
jak dvě neuprosně hněvné lvice
hledí na Kunhutu. Šeré mraky
smutečního závoje, jenž líce
její, světlé slunce ženské krásy,
zahalují, chtěly proniknouti.
Na rtech jeho sladký úsměv hrá si,
zří-li závoj poněkud se vzdouti. —
Vinula se různých řečí nitka,
kol nichž jeho žárlivost se táhla,
jak zjev drobný potajného skřítka,
když ta slova zaslechneme znáhla:
‚Jste jak světlá, smavá zora ranní,
nejkrásnější v světě z krásných paní.
Ovšem dvorný mrav to sice není,
prosit o jediné políbení,
ale u vás jinak není možná —‘
Naklonil se Rudolf po tom slově
ke Kunhutě kněžně, krásné vdově.
Tu choť císařova, Anna zbožná
chvěla se jak ovanutá mrazem.
Kunhuta zrak cudný klopí na zem,
na rozpacích ovdovělá kníní,

úzkost v každém něžné líce tahu.
Než se stalo, těžkým mečem rána
zaduněla náhle o podlahu,
rozlehla se po hodovní síni.
V mdloby mnohá dáma polekána
padla, mnohý pohár vypaď z ruky.
Záviš, jak bůh hněvu — zrak plál divě —
stál tu jako vytesaný v kameni.
A ta rána jeho hrozné muky,
žárlivosti neklamné jest znamení.
Rudolf pousmál se pohrdlivě. —
Závišovi mnoho vděku, pane,
tento projev hněvu neuchystá!"

„„Ovšem,"" vece Vítek, „pravda jistá —
bratře, totéž na mysli mi tane —""
A než dopověděl, úhoz mečem v ráz
slyšet sněmovnou, až tělem běží mráz.
Pohlednou, kde bouř se jaká shání.

Hynek z Dubé, — kolem čeští páni —
horlí to, — pot kane s jeho skrání, —
vykládá a při tom hněvným řečem,
dává důraz na podlaze mečem.
„Utonouti v německém-li moři
chcete, milí páni korouhevní?
Což pak nejsou země škůdci zjevní

všichni, pravím, všichni Braniboři?
Ať moc svoji tuto neupevní,
staráme se, kdo z nás nejsme tchoři,
bijeme se, rveme s nimi stále —
vy mi nejste nežli chasa líná,
která v zoufalosti ruce spíná,
když má groš dát na výkupné krále".
Bruno, braniborský biskup, jak to slech',
zachvěl se a v hrudi se mu ztajil dech.
A pan Hynek hněvně bouří dále:

„Lépe k babám, páni, jíti než-li k vám!
Kdo máš plný měšec, nech si ho již, nech.
Však já pro krále si dojdu svého sám.
Jest-li dnes mé slovo nepochopí
braniborská dravá chasa, vlčí —
bude s nimi mluviti mé kopí
a řeč mého meče neumlčí.
Umím provést, co dím jedenkráte,
umím, páni, umím, však mne znáte!"

Dohovořil, ohlednul se kolem —
pozornosť však jinam obrácena.
Záviš vstoupil právě. Pod chocholem
zlaté přilby usměvavé líce,
něžné, jako by to vešla žena.
Žasli všichni zvědně zírajíce

na stříbrné loutny jeho duhu,
kterou zavěsil si na ramena
na hedbavnou, šarlatovou stuhu.
Žena, meč a loutna — jeho heslo.
„Krásný Záviš,“ — z úst se k ústům neslo.
Vážně hleděl Záviš tich a něm
po známých i neznámých mu kruhu,
věděl, mnohým že jest nevítaný host.

Rázem jinam obrácena pozornosť,
neboť započínal panstva sněm.
Mnoho řečí. . . Mnohá prudká, přímá
z mračen nevole a hněvu hřímá,
cizozemce drtí blesky její
v jiné tajný záměr jakýs dřímá,
který štítí se a bojí světla,
jiné jako přívaly se lejí,
jiná v drobné kudrlinky zkvetla,
obsah vysech', jako potok v parně.
Když pan Hynek z Lichtemburka švarně
povstal, uklonil se pánům skrovně,
ticho jako v hrobě po sněmovně.
Byl pan Hynek z Lichtemburka svěží, mlád
a řeč jeho bouřila, jak vodopád,
Napjetí, co poví. Dnes on tiše:
„Otázka tu byla, panstvo, různých vlád —
kdo má nyní, kdo nám dosud v čele stál?

Já vám pravím: Pozor na Záviše,
aby nebyl dneska pán a zítra — král.
Kunhuta již aspoň jeho chotí!“ —
Domluvil a zrak mu divným ohněm plál.
Kol Záviše dav se přátel rotí!
„Ztrestej pych ten,“ vyzývají mnozí,
všady ruch a povyk, ryk a šum.
A když litá bitka nastat hrozí,
probral se pan Záviš z těžkých dum,
na řečniště stoupá pevnou nohou,
ukloní se panstvu, mužně vece:
„Pravím, vysýlejte, co kdo mohou,
šípův mrzké hany na mé plece,
mnozí z vás, kdo stojíte tu vůkol,
hanebný mi přidělujte úkol,
že se v duši mojí touha chvěje,
abych mohl uloupiti trůn.
Já vám odpovídám zvukem strun
této loutny, jež mi nad vše drahá.“

Ve stříbrné struny něžně sahá,
mocným hlasem k jejím zvukům pěje:

Roucha svoje roztrhněte,
hlavy sypte popelem,
vždyť víc nejsi český světe,
než-li druhým Bábelem.

Druhu druh meč bědných svárů
učí tančit po lebce,
v nesvornosti hyne spáru
každý podnik v kolébce.

Uchystáni proti sobě
stojí v zbroji mužové,
nevidouce, že v té době
hyne poupě růžové.

Z Přemyslovy ratolesti —
slyšíš, stádo rvavých lvic.
Odpovídej, kde že jesti
dědic trůnu, královic?

Zrezavěly meče naše,
nevíme, co s pavezou.
Čekejme jen tedy plaše,
co běd Němci navezou!“

„Tisíc rarohů! Toť slovo jednou!“
volá Hynek z Dubé. „To mi z duše,
ať se čeští páni přece zvednou —
odkud přišel Branibor, ať kluše!“ —
Biskup Bruno oulisný jak hádě
vstane, mluví měkce, ale suše:

„Nechci věnovat své slovo vádě,
ale tolik ústa moje tvrdí,
páni stateční a Češi hrdí,
královici vlas že nebyl zkřiven,
jemu nebylo a není kruše.
Nejlíp — vykupte — jej — pět set hřiven.

Záviš rozhorleně vece na to:
„Aj kdo může jednat, kněže, jako ty?
Hlásati máš svaté milosrdí
a ty ctitelem jsi zlaté lakoty.
Pojď si, kněže, pro stříbro a zlato —
plně naměřím ti, vrchovatě.“

Souhlas rozlehnul se po komnatě,
Za ním radost letí Prahou dále:
„Záviš vyplatil a osvobodí krále!“

IV

Lid utýraný plakal zase jednou,
leč tehdy radostí a dojat plesy.
Ó jakby neplakali, když tu shlednou,
jak v slavném průvodu a pod nebesy
se v zemi vrací mladý králevič
Zří v jeho líci veselou, ač blednou;
vše, žalost, bolest odletuje pryč
a v jásot propuká vše, v divou radost.

Když mladý vladař města přede branou,
v němž ani nesměl trávit krásnou mladost,
zul chudou obuv, poklek' na zemi,
tvář k nebi zvedna smutnou, uplakanou,
se modlil: „Bože můj, jak blaze mi,
že vkročím v město otců mých a dědů“ —
kdo Čech byl, zapomenul na vši bědu;
po každé líci proudy slzí kanou.

Již velkolepý průvod stanul v bráně,
již hodnostové města jmenem Páně

mladého pozdravují krále, měst
mu pražských obou klíče podávají.
I vzal je, nesevřel jich v útlou pěst,
leč obrátil se rychle k Závišovi
a tiše k němu mluvil těmi slovy:

„Jsi lepší, než-li o tvých činech zvěst.
Slyš; zachmuřil se na mne osud mračně.
Já zajat v dáli plakal žízně, lačně,
mne odstrkoval často ledakdos,
já chudě oděn bloudil, často bos,
já zapomínal na rod, na trůn, na vše
a při plesnivé, okoralé kůrce
jsem jenom prosil toho světa tvůrce,
by Češi útrpnost si se mnou vzavše
v zem otců popřáli mi pohlednouti. —
Ty jako strážný anděl na té pouti
jsi přiblížil se ke mně o samotě.
Věř, nemám nyní větší pocty pro tě,
než abys přijal tyto klíče za mne.
Buď vládcem, — zemi spravuj s vzornou pílí,
má ruka slabá dokud nesesílí,
by pevně mohla žezlo vlády nésti,
kdy dovedu se vyhnout dráze klamné."

Jak najednou by v stromů ratolesti
se vítr opřel, — nastal divný šum
a rosť, čím dál se nesl v lidstva tlum.

mrak objevil se náhle v mnohé líci
a čelo vlnou nevole se vzdulo;
co mnohý ret v té chvíli chtěl by říci,
jak jinak, než-li bouří by to slulo,
jíž nebe leká se a děsí země.
Blesk hněvu ze mnohého oka šlehnul,
tam, kde stál Záviš hrdě vztýčiv témě;
stál vážně, klidně, ani brvou nehnul.
Nesáhal po klíčích . . . Král na rozpacích,
čte v jeho vážné líci, v klidných zracích.

Oj, v také chvíli nevole a bouří
se prý zlé zášti rodívají saně,
jež v taji rostou, v zákoutích se chmouří
tak dlouho, až své dočkají se chvíle,
a v pravou dobu, v čas a v plné síle
svou oběť schvátí nepozorovaně.

Dí Záviš posléz královi se klaně:
„Nech, pane, třeba ruka byla slaba;
co králům na hlavy, co v ruce dáno,
jen tehdy ruka zemana a raba
má chopiti, když lidstvu nové ráno
má vysvitnouti. — Vládni, pane, sám.
My všichni po boku ti chceme státi,
jak sloupové, jichž řady zdobí chrám,
ač klenby podporou jsou vedle toho.
Ó smím-li prosit, pane, za nemnoho

mé služby, — je to milá tvoje máti.
Jí zapomeň, že někdy na Bezdězi
tě opustila sama na sirobě.
Vždyť žárem pravé lásky plane k tobě
a v obavách a v trudu nyní vězí,
že snad k ní nebudeš se chtíti znáti,
že odmítneš ji jako vichr plevel.
Buď milostiv jí — a mně, králi, nevel,
bych smutnou zprávu měl jí nést, sám žalem hyna,
že měla Václava, — a nemá krále syna.“

Král vece, v zamyšlení hlavou kyna:
„Což byli bychom, drahý, pravé děti,
když chtěli bychom víc, než odpouštěti,
kde by se objevila matek vina?
Ó zvěstuj drahé roditelce mojí,
že synovská jí náruč rozevřena,
že touha má se po ní neukojí
dřív, nežli přivinu ji na hruď mladou
Jest nejen matka má, — i velká žena,
jež moudrou přispěti mi může radou.
Vždyť stále šeptá duši mojí cosi,
že na života smutné, truchlé dráze
jest slovo ženy jako krůpěj rosy,
jež květu k osvěžení jest a vláze.“

* * *

V.

Hrad přioděn jest v roucho slavnostní.
Ples, jarý jásot po nádvoří zní
a víří kotly, zvučí trouby
Král Václav pohnut v duše hloubi
v své komnatě jen o ní, o ní sní.

Co veškeren mu tamo dole ruch,
co jemu cizí po radosti?
Jen s ní, s ní zabývá se jeho duch, —
a dotěšit se nemůž' dosti.

Mladistvě rozechvělou duší
se míhá drahé matky milý zjev,
že nepokojně srdce buší,
že v žilách prudce bouří mladá krev.

Jak sladkým opojen jest pocitem,
když vzpomíná a myslí o ní!
Co trpěl, všechno jest již jako snem,
vše zapomnění závoj cloní.

Jak vroucně přivine ji na svou hruď,
j k padne kolem její šije!
Pak na vždy ono štěstí s nimi buď,
jež vínky těch a plesů vije.

Vždyť krutě mstil se osud na nich dvou,
zlé sudby od sebe je rvaly.
Dnes zase spatří drahou máteř svou,
dnes pohynou již všechny žaly.

Je smutna? Oh, když drahý roditel
pad' na bojišti rukou zradnou,
jak stíral zlý žal s její lící pel,
jak hubil její krásu vnadnou!

On jediný jí z všeho blaha zbyl
a ona jediná mu pouze
Jak často po ní toužil, po ní nyl,
jak ona po něm ždála dlouze! . . .

Duch nořil se v těch upomínek tůň,
když Záviš k němu přes komnatu
se přiblíží, že pohotově kůň,
že třeba vyjeti již v chvatu.

Lid vesel na nádvoří: v korbelích
a v hradní kašně plno vína.

Hned v jarý jásot propukává smích,
když oba vyjíždějí z týna.

Sta zvědavých se hrne za nimi. — —
Již krále Otakara vdova
kol obklopená pány, paními
se vrací v sídlo svoje znova.

Král Václav u nohou své matky seď,
vzpomínky na otce s ní sdílí —
a rozjařený nevšímá si hled,
jak smutně matka hlavu chýlí.

„O matko,“ zvolá, „zde ti přísahám,
že otce svého pomstím brzy.
Však vynajdu si zhoubce jeho sám,
byť na pekelné kryl se tvrzi.

Aj, za ten osud, jenž nás bědné stih’,
nechť čekají již na odplatu.
Slyš, velký slavný přijde okamih,
kdy budu moci říci katu:

‚Zde vrah — a právo na něm vykonej!‘
Kunhuta strašně při tom slovu
se chvěla; divný upomínek rej
teď přepaď ustrašenou vdovu.

V klín ruce klesly, — v slzách vlhne líc,
hruď její násilně se vzdouvá;
zří na své dítě štkavě vzlykajíc,
leč ani slova nepromlouvá

Syn, mocnou upomínkou zachvácen,
zří, nerozumí tomu hnutí.
Vždyť k siré vdově, matce mluví jen
a neví, co ji právě smutí.

Jsa rozohněn král zjevem žalů těch,
vstal, přísahu chtě skládat novou,
když matka přivine jej k sobě v spěch:
„Víš, že jsem chotí Závišovou?“

A chabě do sedadla klesla pak.
Žas ovál Václava a chladno.
Jak vyděšený na ni upřel zrak,
jak chtěl by zřít jí duše na dno.

Tak strašného cos ovívalo jej!
Již není mu tak blaze, sladko;
i praví smutně: „Drahá, povídej,
co znamená vše, pověz, matko.“

Ta chvějíc se a blednouc nad úběl
se chápe jeho útlé ruky;

úd každý se jí mocnomocně chvěl —
a v tváři stopy hrozné muky.

Pak v tichém promlouvala šepotu:
„Jsem Závišovou, synu, chotí;
já podlehla jsem lásky tepotu,
jíž žádný rozum neukrotí!

Zlí lidé tobě budou namlouvat,
že Záviš původcem vší zrady,
že vykonal ji lakotností jat,
by přivlastnil si zemské hrady.

Těch divných řečí dosti bylo tu,
je opakovat budou jiní.
Mé srdce, moje duše Milotu
jen Dědického z všeho viní.

Je Záviš nevinným, mé dítě, jest,
nenávisť ve zrádce jej mění.
To přísáhám! Milotu stihni trest,
krev jest-li se ti pomstou pění!“

Pan Záviš do komnaty vstoupil v tom.
V zářného slunce plném lesku
stál hrdý jako před zlou bouří strom,
jenž nebojí se hromu, blesku.

Jak strom stál, na němž nezachví se list. . .
Král Václav k němu povykročí:
„Jsem, Záviši můj, nevinou tvou jist,
zášť lítá jenom na tě sočí.

Kdos jiný přiveď otce mého pád.
Jak otce tebe nyní zdravím,
rád slyším to a vyznávám to rád;
mně teď jsi teprv rádcem pravým.

Je má a trůnu mého povinnost,
by veřejný byl slaven sňatek,
ať pozná nezvaný i zvaný host,
že v Čechách není nedostatek!"

Byl na to slaven sňatek Závišův
s Kunhutou, jakých málo asi
jest bylo pamětníkův za těch dnův.
Pět neděl potrvaly kvasy.

VI.

Oj, záští, nevole a nenávist,
ač stále hledí kol, jsou v činech slepy.
Sníh padlý v jejich očích není čist
a krutostí jsou rovny vlkům v stepi.
Zpěv slavíka jim bídný bývá svist,
vši krásu uprou zlatoskvoucí duze,
na růži nevidí květ, ani list,
nic nezří sebe větší na zásluze.
To věděl Záviš; nebál se však jich,
šel svojí cestou síly své jsa jist.
Šel kolem, pomíjel je něm a tich,
ač mnohou zdrtit mohl jedním tahem.
Byl chladný, přísný, rozhodný a pevný,
když držel otěž vlády. Korouhevný
pán mnohý pykal za svůj drzý pych,
bled' žasem, bázní, strachem lupič s vrahem,
jak zaslechnul jen jméno Záviš kdesi,
vždyť před ním, za ním státi moh'.
Tu zahlaholil na honitbě roh; —
to Záviš bleskem prolét' černé lesy,

tu vešel k chudým na úrodnou nivu
a vyptával se, zda-li za ten pot
jim dostává se dosti na výživu;
tam chudým uloupený vracel skot
a potlačeným k právu dopomoh'.
Jak hospodář si v správě země veď,
jehožto zrakové nic nepřehlídnou,
jenž pilnou čeleď odměňuje hned
a napomíná, trestá línou, bídnou.

Král jeho umu, důvtipu se klaní
a přízeň udílí mu štědrou dlaní,
ač s hněvem v duši, oulisností v líci
jej obklopují lestní závistníci
a šeptají, jak Záviš na trůn dychtě
se vznésti, přetvářkou to všechno činí —
a po těch jdou zas utrhači jiní.
Všem odpovídá král jen pousmáním,
že mlčky odcházejí zahanbení.

„Ó milý Záviši, jak neznal bych tě,"
sám k sobě hovoří, „lsti v tobě není,
rád k radě tvojí žezlo vůle skláním.
Vždyť za nedlouhou dobu k blahobytu
jsi přived' zuboženou zemi moji.
Dnes již i chudák pohoví si v sytu
a v stálém nežije již nepokoji,

co proti bezpráví jsi vystoup' rázně.
Řád v zemi zaveden a účin kázně
lze shlednouti a pozorovat všudy.“ —

Ač takto rozhodně a ze pravidla
se přesvědčoval, hubě pochyb trudy,
přec vřelost jeho víry někdy stydla
a z obav jeho zkaleného zřídla
se proudit počal nejistoty pramen.
Z chmur pochyb nedůvěry netopýr
se vznesl rozpjav žárlivosti křídla. —
Když v jiskru dmýcháš, roznítí se v plamen.
Kde pomluva se schází se závistí,
tam snadno vyplašen jest klid a mír.
Když dvořanové stále krále jistí,
že Záviš tajnou záměrů síť snová,
král chladným stal se trochu nedůvěře.

V čas pravý, v prospěch pomlouvačné sběře
tak záhy na hrad přišla pomoc nová;
v andělské ženy podobě se tady
najednou objevila. —
S lepou Jitkou
král oženil se... Luzné její vnady
jej okouzlily, podmanily zplna.
Dceř Rudolfova Jitka zbraní břitkou
slov sladkých, nedůvěry zbrojí plitkou

boj započala proti Závišovi.
Nepřízně k Závišovi rostla vlna.

Tu poznal Záviš, záští, nenávist,
že v záměrech i činech jsou jak slepy,
sníh padlý že jim není dosti čist,
že krutostí jsou rovny vlkům v stepi,
zpěv slavíka že bídný jim je svist,
že krásu uprou zlatoskvoucí duze,
na růži nevidí květ, ani list,
nic nezří sebe větší na zásluze....

Vstal, aby ušel závistníků davu,
a ke králi děl: „Vyjdu na Moravu,
chci potírati loupežnické roty.“ —
Král vida, že se zbaví nejistoty,
jež stále mrazila jej duše na dně —
„Jdi, pane,“ — odpověděl jemu chladně. — —

Již na nádvoří osedláni koně,
již na bujného vrance Záviš sedá.
Jen Kunhutin zrak hojné slzy roně
se dívá za ním, líce na smrt bledá
a vítr zdouvá rozpuštěné vlasy.
Tu s vysokého okna zavzní náhlý vzkřik;
ruch, divný šumot v hradě, po nádvoří vznik.
„Zpět, Záviši, zpět,“ zavznívají hlasy

Jak nenadále oštěpem jej bod' by,
skok s koně, jenž se vzepjal rukojetí
v bok udeřen jsa. Jako střela letí;
již nádvoří, již dlouhé proběh' chodby.
Zlá předtucha mu silnou duši svírá
a mrazí v kostech, mrazí po útrobě. —
Již u ní. — Kunhuta zde leží v mdlobě.
Zrak ztrhaný a líce hyzdí křeče,
lid kolem běduje, že hyne, zmírá . . .
Jenž stokrát vyšel z nejlítější seče
tak chladný jako kámen, nepohnutý:
zde zdrcen stojí, sotva hnout se může.
Když odnášejí na hedbávné lůže
choť jeho, chodbou ohlas zvučí dutý,
jejž probouzí krok jeho vrávoravý.
Zde stanul mlčky, všechnu bolest cítě
a div, že nezaplakal jako dítě.

Z mdlob dlouhých probravši se, choť mu praví:
„Je dokonáno, duše mojí duše!
Duch můj, že dálná pouť mu kyne, tuše,
poslední sbírá síly. Snažení
a všechna práce lidská končí tuto.
Ač nelítostná smrt nás dělí kruto,
tam sejdeme se někdy blažení
u věčné slasti, věčném milování.“

Pot studený se valil s bledých skrání,
vzdech silný zachvěl úbělovou hrudí.
Již mrtva, nikdo již jí neprobudí,
až hlas, jenž volati má k poslednímu soudu. —

Jak ubránit se pláči, náhlých slzí proudu?!
V bolesti křečovitě sevřel hlavu,
a zdálo se mu, že snad zšílí málem.
Rty siné zlíbal políbením sledním,
prch' z komnaty a na kůň skokem jedním.
Již ujíždí, již prchá tryskem, cválem
pryč z hradu, z Prahy, z Čech, — až na Moravu.

Kdos k Václavovi králi přistoup' nyní,
syn lidský, ale dědic satanovy šalby,
a nevinného Záviše tu viní,
že svoje hrdlo, svoji hlavu za to dal by,
když Záviš neotrávil prý choť svoji.
Král Václav v bolesti a vášně znoji
mu neuvěřil sice, ale divý mráz
slov těchto zničil všechen příchylnosti květ,
jenž k Závišovi rozvil v mladé duši.
Již od Záviše krále dělí záští hráz,
hlas pomsty ozývá se v bolu hluši.
A než-li Záviš navrátí se zpět?
Než na svou bolest zapomene v boji? —

Než Václav král, on věru zapomene snáz.

VII.

Rok jeden uplynul a uplynuli
s ním dnové dlouzí, dnové krutí,
to dnové tvrdí, jako boky žuly.
Pan Záviš stále dumá, smutí,
jen vzpomíná a myslí na ni.
Vždyť zmizela mu jako vesna
a slední výkřik její ze sna
jej často budí... Jenom v dlani
když jílec meče sevřen z tuha,
když divě výská vzduchem sviště,
tu nezří její něžné vnady.
Tu mnohé pevné ztekl hrady
a loupežného dobrodruha
v klín pekla poslal s popraviště.

Klid hledal jiným, pokoj, mír,
s jich šijí snímal těžké jarmo
a zasmušilý bohatýr
své duši poklid hledal darmo.

Kam přišel, — všude osiřalý,
kam pohled', — nikde stopy po ní
Roj upomínek za ním valí
se stále, s ním se v závod honí.
Je nezaplaší dupot kopyt,
sta silných jezdců, jarých koní,
když v závod s vichrem letí za ním.
Ni v číši nedají se ztopit,
nechť panoš stále pohár plní.
Pak v posled bolest duši zvlní,
hlas každý kolem tichým štkaním
se jemu zdává, které z hrobu
jejího volá po tom blahu,
jež v šťastné lásky žili dobu.
Jak napadne jej bolest hrozná,
co samota, v té chvíli pozná;
pohárem mrští o podlahu,
že na sta kusů rozletne se....
— — — — — — — — — — —
Dnes přejel divým tryskem lán
a žalostnému poddán dojmu,
zle zamyšlen a zadumán
se ve vysokém ocit' lese,
jímž míní dojet k městu Znojmu.

Po silných kmenech starých jedlí
veverky v běh se rychlý pouští

až do úkrytu k stromů vršku,
když jede kolem jezdec zbledlý.
Zvěř plachá kvapně prchá v houští
a drobných kapek střásá pršku,
po ranním dešti co jich zbylo.
Posvátným tichem, v smutném šeru
jel vážně Záviš, až kůň stane.
Je kolem ticho, klidno, milo.
Již den se chýlí k podvečeru
a libý vánek lesem vane.
Svou červánkovou zlatou přízi
jemného slunečního díla
úsměvný západ lehce věsí
na vršky stromů... Bílé břízy
kmen tamo černých stromů směsí
se mihne jako plachá víla,
jak bílý záhyb její řízy.
Zde padlé kmeny — pevnou hrází,
kol nakupeno kamení,
z něhožto ručej pramení
a v zelené se vine mlází,
až do větší se ztratí struhy.
Jak laškoval by, zlaté pruhy
si západ na mech kyprý hází
a motýl nebo muška hbitá
je na svá malá křídla chytá.
Zde o samotě smutné kvítí, —

korunka jeho bledá, čistá
se k odpočinku zvolna chystá.
Zde světlá jíva, pod ní sítí
a jeřabina drobnolistá
se uchýlila do zákoutí....

Klid muže, jejž nic nezarmoutí,
se jeví v líci Závišově.
Zrak jeho lačný krásy loví
kol bloudí; srdce, mysl cítí
tu ulehčení; klidem zpájí
se volností, jež tuto sídlí.
Sen jako motýl zlatokřídlý
jej obletuje, všechno bájí
se mu to jeví neslýchanou....
I skočil s koně, uleh' v mech.
Co bujný vranec bloudil stranou
a pokusával trávu tenkou,
pán jeho pohroužený v snech
myšlénku stíhá za myšlénkou.

Tak někdy připadá si lidský duch,
když do hlubokých padne dum,
že vyletuje nad svět, jeho ruch,
že nedoslýchá jeho šum.
Sám zaměřuje v divém letě
k neznámé, neurčité metě,

kde všechněch tužeb naplnění
jej očekává; co jen v snění
kdy zkvětlo v růže přání jeho,
že na jediném skutečnosti keři.
Tak se Závišem. — Nyní všeho
zapomněl v tiché, podvečerní šeři.
Kams, jako v nekonečna dráhy
spěl v sladké naději, že záhy
u cíle stane. Sláva čeká
jej tamo, ženy náruč měkká,
jíž po bok staví velké slávě...

Ten květ snů, plný vůně, vláhy
než rozvil v jeho klidné mysli plně,
ryk v lesích strašný zavzněl právě —
a děti ozvěny, jichž nesčíslně
se toulá kolem, opáčí jej v lese.
Kůň polekán se na všem těle třese,
jak neštěstí by nad ním peruť zvedlo.
I vyhoupnul se Záviš rychle v sedlo,
bod' koně v bok a dále kvapem spěje,
by dověděl se, co se to kde děje.

VIII.

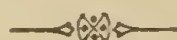
Posledního slunce žár se nítí,
když pan Záviš trhnul uzdou koně,
rukou jasné zraky sobě cloně
rozhledal se širošírou mýtí.
Odkud příšerné ty zvuky zněly?
Vlk to, medvěd, nebo jaké zvíře?
Supové to nad zdechlými těly?
Statný kůň, jenž dosud hlavu klopí,
zařehtal... Oj, pozor, bohatýře,
pevně chop' a jistě naměř kopí.
Noc již skoro, sám jsi v šerém hvozdě;
běda — opatrným býti pozdě.
Nezná Záviš bázně, nezná strachu,
silně bodá koně, v houští, klestu
namáhavě sobě razí cestu.
Co zvěř, co pták, prchá za poplachu.
Když dál zajel, stanul na příkopě,
vidí, že tu není osamělý.
Bělostný šat dívčí se tam bělí,
vedle panoš na svalnatém oři
a kmet jakýs pekelný křik tropě.
Příšerný zjev v slední slunce zoři.
Rozježený vous a dlouhý, bílý;
strašná hlava holá, nepokrytá;

jako zoufalec se za ni chytá,
běsným křikem, řevem sténá, kvílí:
„Já vím, že ty rodička jsi boží,
Kristova že's milosrdná máti!
Pohleď na mé nohy... Kámen, hloží,
trní, jak je musí stále dráti,
jak z nich tekou vlahé krve proudy.
Pokání mi člověk neuloží;
věčná spravedlnost, věčné soudy
mohou se mne jenom vinu smýt.
Vina — fena stále v patách je mi,
za sebou ji věčně slyším výt,
v nebe nesmím, opustiti zemi
není možná a mé lebky štít
nechce rozraziti žádný hrom
jednou ranou, silnou ranou ve dví,
jako neplodný a suchý strom.
Ještěr bolu chytá moje ledví,
myšlénky mé — hadi jedovatí,
kolem hlavy, čela se mi hatí.
Boží rodičko má, všichni svatí
můžeš-li kdo, z útrap již mi pomoz!“ —
Zoufanlivý tento křik a hlomoz
děsný muži byl — a kterak ženě?
Úžas přepaď její líci lepou,
na šílence hledí vyjeveně,
kterak pěstě v lysou lebku tepou;

vše to vysvětlit si nedovedla
Zděšený kůň pod ní vzpjal se chvatně,
ona sjela s ozdobného sedla,
v mdlobách na zem vlhkou padla matně.
Záviše jí kvapí ku pomoci.
Náhlý vzkřik, jak sova kdyby v noci
zahoukala smutnou lesa tiší,
zase se rtů šílencových slyší.
Pohleď naň; tvář známou se mu zdála. —
pohleď ještě jednou, — známé líce;
Milota to z Dědic, poznal strýce.

Nedaleko strmá byla skála,
pyšně k nebi čněla nad propastí.
Na ni přes rokytí, hloží, chrastí
vyletnul kmet jako z luku střela.
K slovům strašlivým se rozevřela
ústa jeho, na Záviše volá;
„Poznávám tě, Otakarův duchu.
já duch nejsem, jenom kostra holá.
Z temné hrobky, z hřbitovního puchu
hodláš za mnou? Chceš mne dostihnouti
ještě na divoké žití pouti?
Chop se, blázne, meče svého jílce,
potrestej mne! — Hejsa, v malé chvilce
uniknu ti, uteku ti na vždy.
Poznal jsi mne podle bílé brady?

Za to, že já dopustil se zrady
na tobě, chceš ty snad na mně vraždy?“ —
Záviš kvapí, chtěje přispět kmetu,
ten se skokem octnul nad propastí,
divě sobě zavýsk' ještě v letu,
dopad' na dno, na vždy zbaven strastí,
jimiž rozum bičovalo strašně
svědomí. Tam s roztříštěnou lebkou
liškám, supům, vranám bude krmí.
Lidem nelze dolů pro sráz strmý. —
Navrátil se k dívce. Ve své brašně
našel krapet vína, líci hebkou
potíral jí; brzo zbudila se.
Děkovala s milou něhou v hlase,
sladkým, medným, roztomilým retem
Závišovi potom vyprávěla,
že tu zabloudivše, s děsným kmetem
potkali se. — Postať ladná těla,
kouzlo hlasu, krása její tváře
okouzlily jej . . .
Rok ještě neuplynul . . .
Záviš, který bohatstvím a krásou slynul,
již ji, sestru krále Ladislava,
jako choť si vedl od oltáře.
Záští k němu roste v Praze vřava,
tajně proti němu hněv se, závist rotí, —
proto na Svojanov odjel s mladou chotí.

IX.

Svojanove, tichý hrade
na úbočí žďárských hor,
úsměvného slunka zor
na mušku si tě již klade,
nelituje, zlaté šípy
na tvé hrdé báně střílí. —
Na nejvyšším valu lípy
statný kmen se v okno chýlí,
obalený bledým květem,
opojený sladkou vůní.
Pyšně na něm ptáci trůní,
hnízda lepí k stinným snětem.
Usměvavé jaro tady,
má své touhy, má své vnady, —
po tom ruchu, po tom plese
kdo ví, co jim nepřinese?

Marta, žena Častalova,
vyšla na val. V modrém vzduchu
velebně se věže ztápí. —
Modlitbičku šeptá v duchu.

jednotlivá na hlas slova.
když tu slyší klekot čápí.
„Inu, kam pak letí asi?“
uklouzlo jí se rtů maně;
odhrnuje s čela vlasy,
oko zastře clonou dlaně.
K jinému on nelét’ luhu.
Kavky v hlučný roj se shání,
když se vznesl v rychlém kruhu
nad nejvyšší hradu bání,
na které si nyní hoví.
Usmála se Marta tomu
úsměvem, jenž radost jeví,
hlavou kývne, vážně poví:
„Ať mi potom lidé řeknou,
že ten čápí zoban neví,
do kterého patří domu.
Mám již všeho znalost pěknou.“
Zatočila se jak mladá,
ubíhala jako voda,
úsměvnýma praví rtoma:
„Poslechni, ty starý, škoda,
že pan Záviš není doma.
Na vysoké věži used’ čáp; —
nic ti při tom nenapadá?“ —
Starý klíčník mhouří hledy,
polohlasem praví ženě:

„Pozoruju zatroleně,
už jsem na vše dávno káp'.
Co mi po tom naposledy,
po takové bájce čápí?“
Vyšel sobě do přístěnku,
natáh' sobě dobrou kápí:
ale když se ocit' venku,
podíval se na věž taky.
„I pan Záviš, bohatýr,“
praví sobě mhouře zraky,
„ten má věru starost jinou,
než-li bdíti nad rodinou.
Kdo chce míti kolem mír,
nyní musí začít s vojnou,
loupežníky, vlkodlaky
a tu peleš lotrů hojnou
vyhubiti — a pan Záviš
vytáh' na to hnízdo Smojnou.“

Dnové v moři věků tonou.

Co se stalo v tichém hradě,
nevědomí není clonou
zastíněno klíčníkovi.
Probírá se stará ruka
v prošedlé již, dlouhé bradě,
až se klíčník kojí slovy:

„Kdo pak za to? Čí to vina?
Ovšem kdybych byl měl syna,
moh' jsem míti také vnuka,
dědice své slávy, chlouby.“ —
Třeskutý zvuk polní trouby
zalehne mu náhle v uši.
„Už jsou tady, na mou kuši!
u sta ďasů! kde jsou klíče?“
Kápí lysou hlavu chráně
rozběhnul se k hradní bráně.

Tam pan Záviš v čele jízdy,
úsměvný jak jarní den.
„Starý brachu, s třemi hnízdy
hotovi jsme teprv jen.
Věrný Petře mého nebe,
vydej účet ze své vlády.
Napomínal jsem já tebe,
že mi nikdo nesmí na hrad!“
Šibalovské jaly spády
klíčníka; i mlčí krátko,
starou hlavu smutně věsí.
„Za mými se stalo zády,
ale hněv tvůj přec mne děsí.
Pane, hrozná moje vina,
provinil jsem velmi mnoho.
Na hradě víc o jednoho:

roztomilé jezulátko,
maličkého tvého syna.“
Pousmál se Záviš trochu,
šťastným okem mrsknul po něm
„Dobře, dobře, věrný hochu,
všechno bude odpuštěno.“ —
Otočil se s bujným koněm.
„Zajatce, jichž smutné věno
mělo býti na čakanu,
propustíte na svobodu,
v kteroukoli světa stranu
nechť jdou. — A my nyní k hodu!“

* * *

Hvězdičky prý okýnka jsou nebe,
jimiž časem andílkové hledí,
kde co koho hřeje, kde co zebe.
Nevím, zda báj pravdu dí, neb nedí.

Co nám na tom? Pravda jistojistá,
když pan Záviš, nejšťastnější z lidí,
vejít k choti v komnatu se chystá,
v nebi spor, ten ten že málo vidí.

Rek, jenž v palu vášní zimným mrazem,
v citu bouřích silným dubem býval,
nyní zádumčivě hledí na zem
a snů krásných pozoruje příval.

Záření jako v zimním slunci jíní
jsou ti snové, — nejsou beze chladu.
Ozařují blahem, tesknem stíní,
sladké tuchy probouzejí vnadu.

Vstoupil za práh, za nímž blaha říše.
Velebný zrak hledá choti lůže.
Ona spí — a jemně, lehce dýše.
Jako v svěžím sněhu rudé růže
nach jest, po líci se prostíraje.
Zírá Záviš ve hrudi dech taje.

Na kolébce pod modravou clonou
poklad největší — a přec tak malý. —
V sladkém opojení líce tonou,
šťastnou slzou oko se mu kalí

Vánek večerní, jak lehce, hebce
slétá, aby neprobudil kvítka,
tak se schýlil Záviš ku kolébce,
ku kolébce milostného dítka.

Luzně snivá, krásná je ta báje
otcovského blaha, něhy, štěstí,
jako skazka o půvabech ráje,
jíž v svých upomínkách lidstvo pěstí.

Světlá je to hvězda, zřící v šero,
perla tiše tkvící moře na dně;
slabě o ní píše lidské pero,
lidská ústa mluví o ní chladně.

Nevypoví člověk, co v ní cítí,
nedolíčí kouzlo její moci
Tajná, silná jest, jak zlaté kvítí
na kapradí v svatojanské noci. —

Oko Závišovo — úsvit ranní —
slza v tváři — v květu rosa bílá.
Tiše schyluje se k něžné paní.
kterou kouzlo krásy obestýlá.

Jako by byl poslem světla denním,
ona bohyní té krásy země,
probouzí ji lehkým políbením,
celuje a v náruč jímá jemně.

To jsou ony chvíle v lidském žití,
jež má člověk pouze za odměnu
v neustálém útrap vlnobití,
které všedních tužeb kal a pěnu
na pobřeží našich přání vrhá,
za to květy snů v hloub zhouby vrhá.

Když se k němu vine choť a máti,
když on líbá čelo, kadeř, líčka,
u každého nebes okna státi
vidíš zvědavého andělíčka. — —

Pak pan Záviš na vše strany píše
po své milé vlasti, do ciziny,
zve květ všeho panstva, chloubu říše
na synáčka svého slavné křtiny.

Letí posel k svaku Ladislavu
vzkaz a radostnou mu nesa zprávu,
jiný kvapí zase k Praze v dáli
s tímže vzkazem ku českému králi:

„Splniž prosbu otci blaženému,
kmotrem budiž, králi, dítku mému!“
Ladislav král, jak to slyší medle,
s družinou již sedí v zlatém sedle.

Jen král Václav odpovídá jemu:
„Očekávám, Záviši můj, tebe!
Pospol na tak nebezpečné dráze
k Svojanovu dorazíme snáze.“

Tak pan Záviš, blaha svého nebe
leskem korun ozdobiti chtěje,
k Praze s komonstvem svým na kvap spěje.

X.

Srdce rozkoší se chvělo blahou,
když pan Záviš stanul nade Prahou.

Dávné doby radosti a tuchy
vidí kolem míhat se, jak duchy.

Tolik velkých, malých upomínek
rojí se a splétá v pěkný vínek.

Jiné myšlénky mu duší blesknou:
myslí na dítě a na choť tesknou.

Od ní královně své závoj nese,
nad nímž srdce radostí se třese.

Jemněji se vlákna k sobě vinou,
jemněji než každou pavučinou.

Jako slunce paprsky jsou v kruhu;
pohleď v ně a jak bys hleděl v duhu. —

Když pan Záviš v město vjíždí branou,
ze všad divné, tajné šepty vanou.

Král ho vítá, zve ho vlídně k hodu,
aby na hrad vešel bez průvodu.

A pan Záviš, šťastná, dobrá duše
jde tak na hrad, málo zlého tuše.

Vystrojeny skvělé kvasy, hody,
hojnost krmí, vína jako vody.

Dvořanové jedí, pijí pilně,
při tom rozmlouvají kratochvilně.

Jen pán z Dubé má dnes chvíli divnou;
zamračené rysy jeho líce

jaksi divně na Záviše kyvnou,
němě vážného cos zvěstujíce.

Záviš v hlučném roji tom a tlumu
nepochopil Hynka z Dubé dumu.

Pojeď', popil spokojiv se málem,
za to víc se bavil s mladým králem.

Neviděl, jak okem zlého skřitka
pozírá naň králova choť Jitka.

Netušil, jak hněvu strašná struna
chví se v duši biskupčíka Bruna.

Spokojenost v líci Závišově,
vtip a poklid v každém jeho slově.

Náhle královně se dvorně klaní:
„Dovoliž mi, královská má paní,

abych darem poctil milost tvoji.“
Zraky všechněch utkví na závoji.

Skvostná věru práce, pravé divy,
také neviděli, co jsou živi.

Královna, jak na ni zveď by kopí,
se zlatého křesla se tu vzchopí!

„Věru skvostným obmyslil's mne darem, —
jistě utkán kouzel tvojich čarem.

Tenkráte se mýlíš, kouzel mistře,
poznávám cíl tvého daru bystře.

Aj mne nedostaneš do svých tenat,
abych láskou měla šílit, stenat.

Vím, že Kunhutu jsi zmámil něžnou,
po tom hrál si s Jitkou, druhou kněžnou.

Lituju, že jenom jsem se tekla
této pavučiny, díla pekla."

V oheň, na němž vonná myrha hoří,
drahocenný závoj hněvně noří.

Závoj jedním dechem ve chmýr vzplane:
„To jest můj dík za tvůj podar, pane!"

Dvořanové hledí udivení:
Záviš zbleď, jak krve když v něm není!

Neděl slova, obrátil se rázně
a jde — bez poklony, bez vší bázně.

Vyjde na nádvoří, zavzní rohy,
devět mužů skočí ze zálohy.

Devět silných mužů v plné zbrani,
jak by hnali proti líté sani.

Proti němu stojí jako mraky,
výhní hněvu rozpáleny zraky.

Aj, tu jeden zvolá nenadále:
„Záviši, jsi vězněm svého krále.

Marný zápas, vydej meč v moc naši!“
Smál se Záviš: „Nežertujte, braši!“

Když však druhý po meči mu skočí,
divoký blesk jemu šlehne z očí.

Nezavzněl to hukot po nebesku,
ani kmitný třpyt to nebyl blesku:

země duní, svítí těžké přilby;
zápas, jak den soudný tady byl by.

To pan Záviš devíti se brání:
jeden padá s rozpoltěnou skrání.

Druhému zbraň chabě na zem klesla;
kácí se, jak loď, jež nemá vesla.

Bil se Záviš, jak se reku sluší,
bil se silným tělem, chytrou duší.

Leč v tom okamžik jej zradil příští:
jeho meč se v tisíc ždibců tříští.

Když tu nových oděnců jdou roje,
stojí sám pan Záviš beze zbroje.

Znaven zavrávorá jako zpilý
a jest zajat, spoután bez násilí.

K Bílé věži rota s ním se béře,
zapadají za ním od žaláře dvéře.

* * *

Kdo myslí, že svou může zváti hroudu,
jsa pán, i červa může zváti k soudu.

I vyslýchá, i soudí, radí, hrozí
a po bok ještě stoupnou soudci mnozí. — —

Kdo divil by se, že král Václav v hněvu
jak soudce zased', přísný, bez úsměvu.

Že oko jeho výheň zlosti taví,
že k Závišovi neúprosně praví:

„Já na otci mém odpouštím ti zrady,
jen po mé matce vydej zemské hrady.

Chci právu, po tvém nejsem dychtiv zlatu
a zdraháš-li se, v ruce padneš katu!“

Stál Záviš klidně, jako krásná socha,
a dlouhým hledem měřil krále — hocha.

„Nic nepřemítej,“ král mu na to vece,
„jsem vladař tvůj a přinutím tě přece!“

Hnul Záviš rukou, zařinčela pouta.
Tu Hynek z Dubé skočí k trůnu z kouta:

„By volný mluvil, kdo tě vyveď z nouze,
má právo žádat, věc to práva pouze!“

Král pousmál se. „Rač se mírnit, kmete;
svým pychem k větší přísnosti mne zvete.

Pryč s vaší pýchou, zdrtím vaše vzdory,
i kdyby velké byly, jako hory!“

Pan Hynek zře, že marno dráždit lvici,
vstal, králi k nohám hodil rukavici.

„Když, pane, v erbu nemáš svaté právo,
tu nevím, jak tvé říši bude zdrávo!“

A vyjel z Prahy, za ním četná jízda,
s ním mnozí na své hrady, pevná hnízda. —

Pan Záviš v poutech smírně králi radí:
„Jsme chybám přístupnější, když jsme mladí.

Ta zkušenost z mé mysli nevymizí,
vždyť v mládí též jsem padl v sítě cizí.

Pych mladistvý mé ruku podal zvůli
a na otčiny zkázu plán jsme kuli.

Co stalo se, to praví letopisy;
leč vedle toho má číst každý kdysi:

Pan Záviš později napravil své hříchy. —
Dím tobě, neboj se té české pýchy.

Hleď přivít k svému trůnu, ku své pleci,
co Čechové jsou, co jsou věrní reci.

Hleď z českých srdcí pevný štít si skouti,
ta za průvodce vezmi na své pouti.

Pryč s ziskuchtivou cizinou, pryč s hady!
Pak vydám tobě, pane, zemské hrady.

Pak, lépe řečeno, je vydám zemi,
ač matkou tvou vše odkázáno je mi.

Dnes Čechům jest jich třeba na obranu!“ —
„Zvoň“, zvolal Václav, „zvoň si smutnou hranu!

Však ve svém vladaři se zmýlíš skorem —
mne neoblomíš takým tvrdým vzdorem.

Nechť dále černá klenba Bílé věže
tvé hrdé mysli vzdor a pýchu střeže!

Rád ještě někdy padneš na kolena,
lkát budeš o milost, jak chabá žena!“

V klín Bílé věže rota reka vlekla,
v klín, jenž se mračí, jako jícen pekla.

XI.

Šlo léto, podzim, zima kolem. —
Pan Záviš v černém klenutí
sám se svým vzdorem, se svým bolem.
Král rozkazuje, hrozí kolem
i mučírnou, — leč nenutí
se Záviš ještě poslechnout
a poslouchá jen řinkot pout.

Zem zvítězila nade mrazem
a líce sobě myla v sněhu.
Ta v dovádivém lehkém běhu
v snech rozběhlo se jaro na zem.

A běží, běží, nelení;
kam šlápne, všechno zelení,
kde poodevře snivá očka,
již usmívá se fijaločka.

Má na sta luzných tovarů
a rozsévá je v rozmaru
kol Bílé věže a pak znovu,
až ku tichému Svojanovu.

V něm, obklopeném tvrzemi,
v něm bledá žena v hrozné muce
své líce myje slzemi
a v žalu bílé lomí ruce.

Když usne synek, malý spáč,
jej matčin kvilný budí pláč,
když zděšené se robě budí,
jej matka vine k svadlé hrudi.

„Kde, poupátko mé, otce máš?
Ach, neplač, malý sirotečku,
či víš, jak smuten osud náš,
jak tatíčka ti jali v léčku?“

Leč náhle osech' vlhký zrak
a Jitka vzchopila se k činu.
„Jsem ženou, matkou také však
a otce musím vrátit synu!“

Svit naděje jí v duši pad'
i tajně opustila hrad.
Jen naděj nesla a to děcko, —
co z všeho blaha zbylo, všecko.

I snížila se potupně,
před králem klesla na stupně

a v slzách k němu zvedla dítě:
„Snad tento červík obměkčí tě!“

Tu pánům, co jich kolem jest,
zrak zakalily náhle slze,
že na vše patří jako v mlze.
Král novou ještě snová lest.

Již soucit trhá sílu hrází,
jež dány lidské vzdornosti.
Cos paní šeptá v dvornosti
a k Závišovi v žalář vchází.

* * *

„Slyš, Záviši, — své vášně sílu kroť
a pomni na své dítě, na svou choť.“

„„Já pamatuju na ně v noc i den; —
že se mnou jsou, mi kouzlí každý sen.““

„Své vzdorné mysli, zavilosti nech
a pomni o své choti úzkostech.“

„„Nechť slzy v černou noc jí zkalí zrak —
ví, jak jest, že se musí státi tak.““

„Slyš, když ji černé smrti schvátí stín,
kdo siré dítě přijme na svůj klín?“

„„Je člověk tady jenom do věku;
když člověk ne, bůh přítel člověku.““

„Tvůj popel třeba nebude mu svat
a v bídě tebe bude proklínat!“

„„Nuž potom vždycky možnost ještě jest,
že dóví se, co byla otci čest.

Tvých slibů kluzká, studená jest hlať;
buď splň mou žádosť, neb se klidně vrať.““

Král odchází a čelo jako noc. . .
„Můj Záviši, ty vůli máš, já moc!

Dál samota tvé vášně sílu kroť!“ —
Král zmizel; chotě nespatřila choť.

* * *

Má láska věčně stejnou známku,
je věčně stejně silný její stvol,
jak pravil kdysi krásně apoštol.
Proč bála by se pout a zámků?

Je ticho, jako v pustém chrámku —
a truchlý smutek rozprostřen je kol —
vždyť měsíc v bledost všechno líče
tak chladně hledí v slzný lidstva dol.
Teď rachotily v zámku klíče. . . .

Věž Bílá dokořán jest odevřena.

To lepá, krásná Závišova žena
již ukojivši zlatem chtíče
a lakotu, jež chotě střeže,
jak stín se táhne klenbou věže.
Jak silná, ó jak mohutná jsi, touho,
by na svobodě byl již za nedlouho!
Jak jásavá jí píseň v duši zvučí!
Jak šílená mu padá do náručí.

„Jsem zase na vždy, věčně tvoje!"

Pan Záviš, cítě blaha zdroje,
se zalek' blížícího boje.

Jej zapřísahat věčným blahem budou
rty její, věčným klidem zaklínati.
Čest velí zůstati, kde žalář nudou
jej strašnou rozumu co nejdřív zbaví,
neb hladomorny pojme jícen tmavý,
neb záhy přijdou nelitostní kati

·a na šij zvednou širočinu rudou.
A půjde-li s ní? — Svoboden je na vždy —
a na cti svojí dopustí se vraždy. . .
— — — — — — — — —
„O Jitko, Jitko!“ zalkal v strašném žasu.
— — — — — — — — —
Pak uchopil tu vyhublou a chudou
a něžnou ručku její, — ručku jemnou, —
jak šílený ji líbal; — objal v pasu
to štíhlé tělo, rty se tekly čela. . . .
Ni slova. . . . Neměl pro to štěstí hlasu.
A dráhně, dráhně uplynulo času,
než Jitka děla: „Záviši, pojď se mnou!“
Jak strašná propast před nimi by zela,
a slova její vánkem byla nad ní.
Jen studeného vzduchu rtové chladní
jich čela celovali — v tomto hrobě. —

Leč Záviš neopouštěl kobku temnou. —

„Proč váháš,“ mluví bledá Jitka tklivě,
„či nechceš vidět naše malé robě,
jak na svět hledí modrým očkem snivě,
jak líčka jeho kvetou nad poupata,
jak za radosti tleská ručičkama,
jak za žalosti pláče: „Tata, tata“ —
a ke mně tulí se a lkaje: „Mama.“

Proč váháš? Ztraceni jsme okamžikem!
Já odhodlána ke vší oběti,
já žena v boji s hrozných útrap šikem, —
běd na mne sype se, jak šípů deště:
on rozmýšlí se, bože, váhá ještě,
on — má-li otcem býti roběti!"

Zrak její jako lvici zaplál znáhla,
když v skok se chystá po svých mláďat vrahu.
A již již silou obrovskou jej táhla
a vlekla jej až ku žaláře prahu.
Zde síla opustila její páže.
Jen hlasem hrobovým se ještě táže:
„Ty nechceš, Záviši můj, mému blahu?
Ty nevíš, co ti láska k synu káže?"

On mlčí, strašné rozpaky jej mučí.

Jak bystřina, když s hor se řítí svahu
když letí rychleji než střela ručí,
tak náhle strašným jekem hlas jí zvučí:

„Hanebný lháři, nechceš tedy za mnou?
Ó zůstaň, zůstaň tady, nešťastníku!
Již proklínám vši tvoji lásku klamnou,
i polibky, jež na mém čele zebou
a rázem konec učinit chci všemu!"
V okamžik dýku tasí z roucha lemu. —

Jen s těží ruku zachytil a dýku
a zašept': „Ustaň, Jitko, já jdu s tebou."

Krok jenom učinili ze žaláře. —

V tom červenavá pochodňová záře
jim šlehne v oči, v kvap se blíží vstříc.
Jdou nové stráže. Bědným spásy není.
I vzkřikla strašně Jitka klesajíc
a dýka zazvonila na kamení.
Stál Záviš němě, v neskonalém bolu
zřel na ni jako na zlomený květ.
Zda patří na živou či — na mrtvolu?

Stráž přikvapila, odvlekla jej zpět.
Když samoten byl, tmy jen stály kol,
tu jako děsně rozlícený šakal,
jej přepad' netušeně krutý bol —
rval pouta, šílil, zemdlen v posled — plakal.
Tu chvěly se ty stěny, temné kouty,
mráz pronikal i kamením i pouty.....
Vždyť slza muže strašnou bude vždycky.
Z té nejmenší duch roste gigantický,
kam kročí, — tam již neporoste tráva.
kam hledne — tamo strom se nezelená,
buď pomsty uchopí štít, nebo práva.
Kdo vynutil ji, potom v bědách stená.

XII.

Šlo léto, podzim, zima kolem....
Pan Záviš v černém klenutí
sám ještě se svým vzdorem, bolem.
Král káže, radí, hrozí kolem
i mučírnou, — leč nenutí
se Záviš ještě poslechnout
a poslouchá jen řinkot pout....

Šli dnové kolem jeho věže,
jak myšlénky, jež bez otěže
se táhnou širou ducha stepí.
Šly noční stíny jako zakuklenci,
jichž příšerný zjev, velkolepý
tě leká, hrozí, děsí, straší.
Kol táhly divé větry, pěli ptenci
a řvaly bouře, hučel hrom,
až dostaly se na nejzazší
kraj obzoru, kde slábla síla jejich.
Když mračný podzim kráčel po alejích
a v žasu chvěl se každý strom,
tu někdy zrezavělou mříží
pad' svadlý lístek, kde se hříží
v dum vlny smutný Záviš. Lístku zjev
mu vypráví, jak hynou, vadnou
tam venku jeho četní bratři.

V železná pouta ukovaný lev
naslouchá, — v zamyšlení patří
a v slzách na zem vlhkou, chladnou —
a myslí na skon, na záhubu.
Vždyť na mohutném silném dubu
snů, přání, tužeb, vůle, nadějí
list po lístečku vadne, hyne, zmírá:
rej s nimi divé větry svádějí,
že každá haluz bude záhy sirá. —
Co myšlének kdy lidskou myslí
kdo pozoroval proletat,
duch o čem kdy snil neodvislý,
co vězeň sní jsa v pouta spjat:
vše poznal Záviš za ty doby.

Jak na studené mrtvých lůže,
na omšené a nízké hroby,
kdys padá svěží lístek růže:
tak zaletuje k němu touhy květ,
by volně opustit moh' kobku dusnou,
a chvíli pozorovat kraj a svět,
než slunce zlaté za hor zajde lemy,
než červánkové na hor štítech usnou,
snů anděl unavenou uspí zemi.
Rád potom semo by se vrátil zpět,
kde světlý anděl těchto vzpomnění
noc každou v jasný den mu promění.

Pak úzkosti had, ještěr zoufalosti
se nesmí k němu svíjet v kotoučích,
ni pout už nebude mu slýchat smích,
při němžto stydne krev a mrazí v kosti.
Zlý dravec upomínek, hltavě
jenž jím se živí, prchne zmámen.
Žal náhle zmizí jako kámen,
když v klín jej hodíš víle Vltavě.

Podobných stesků rotu neveselou
den za dnem viděl táhnout černou celou,
že stálá myšlének to byla bouře.
Duch stále proti nim se stavěl k vzpouře,
jak v skály blesk, v ně bije bez ustání,
je trhá, jako silný vichr mračna.
Jak dlouho duše jeho klidu lačna,
jak často v zápasu již skoro smrtelném
pot studený mu kane s bledých skrání,
když hrozných pochyb hrozný přepadá jej tém…
A náhle duch se vzchopí — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — Lev to, hřivou
jenž pozatřese, všechnu střádá tíseň
a všechnu bolest chabou, zimomřivou.
Již pochyb, zoufalosti láme mříže,
pout necítí a nezná jejich tíže,
již vyletuje v prostor beze hrází

a na divoké cestě doprovází
jej mohutná a vášně plná píseň.

Ta píseň! — Jeho! — Někdy rovna supu,
jenž rozhlédá se po krvavém lupu
a v letu o spár sobě brousí spár —
a někdy zemdlená se vleče v dáli . . .
to lev je, jenž jsa znaven, chor a stár,
se uchyluje mezi pusté skály,
by nikým nezřen dokonal tu žití běh.
A jindy zas je tichá, tklivá, plná něh,
jak první píseň malých skřivánků,
jak povzdech stromů, večer při vánku
když sobě vypravují, luzným zjevem vil,
kde který jinoch zaveden a sveden byl...

Nechť písně té jek divý, dravý,
nechť ohlas smutně usmívavý
se ozve z Bílé věže hloubi,
lid jdoucí kolem kroky staví.
Jej lítost jímá, v pospas zhouby
že vydán taký slavný bohatýr.
Tu mnohý v zamyšlení k věži sedá
a poslouchá těch divných zvuků vír
a rozechvěním mnohá líc již bledá
a hněvem nejedna se chvěje ruka.
Jde sestaralý, přihrbený děd

i poučuje zdiveného vnuka,
že český pán to Záviš tamo pěje,
co zakusil a vytrpěl již běd.
Jdou jiní obdivovat čaroděje,
jenž všecko ví a umí, všechno zná
a kdyby jenom měl chuť a měl vůli,
že jistě může vyletěti z důli
a na svobodu jako plaché ptáče.
V podvečer plaše jako motýl bílý
se mihne děva, stane u věže . . .
Když Závišova píseň rozekvílí
se nocí, srdéčko jí také pláče,
krev k nachovým se líčkám rychle valí,
když slyší tesknou píseň o skřivánku,
jen kdyby pérce měla, žlutou blánku — —
Již oko se jí vlhkou slzou kalí.
Jak neplakati? Vždyť je také sirá . . .
Hoch zmilitký jí zmizel nenadále
a zašel, kde voj panstvo z Růže sbírá,
by pokořilo ukrutného krále,
a pýchu potrestalo jeho mládí.

Boj o Záviše české panstvo s králem svádí!

XIII.

Že číš hněvu, zášti mezi králem
mezi panstvem jest již vrchovatá,
že již skoro překypuje málem,
vypráví si o tom hrad i chata.

Již král Václav volá svého kata,
aby Závišovi srazil hlavu.
Lid se kupí přede hradní vrata,
divné řeči pronášeny v davu.

Náhle jezdec mezi zástup vrazí.
„Ustupujte s cesty, zpátky, drazí!“

Ostrou dýku s velkým pergamenem
zatknul do vrat — a již letem mizí,
jak by prchal s uloupeným plenem.
Zná ho někdo? — Je to jezdec cizí.

V žasu čte král: „Zde list odpovědný
posílá ti české panstvo, králi,
válku s ním, boj krutý, déle má-li
ještě býti vězněn Záviš bědný.

Jdeme na tvé hrady, na tvé zboží;
počínaje dnešním kuropěním,
nejsi životem jist, ani jměním.
Meč a oštěp mezi nás se vloží!"

Tehdy rozlítil se Václav krutě
a již rozhoduje o pokutě:

„Vida, jak jsou páni pyšni, chlubni! —
Mistře! Závišovi hlavu srubni.

Poneseme od hradu ji k hradu,
ať zří, jak znám trestat pych a zradu.

Když ji spatří se zbujného sídla,
rázem spadnou jejich pýše křídla!" —

Jde kat; v cestu vstoup' mu dvořan jeden.
„Králi, myslím, že jsi v omyl sveden.

Škoda Závišovy hlavy katu,
věru stojí ještě za výplatu.

Věru také pohledati musí,
ne snad pro ten spanilý vlas rusý,

ale pro ten její rozum zdravý.
Proto slyš, co věrný sluha praví:

Živého veď ode hradu k hradu,
brány otevrou ti bez odkladu.

Jsou to nepřátelé četní, mnozí,
maloučko se tvého hněvu hrozí.

Ale jestli povíš: „V moci vaší
Závišův jest osud, vaše vzdání
před krutou jej smrtí jenom chrání.“ —
koho tato slova neodstraší?

Brány otevrou ti bez odkladu. — —
Proto veď jej ode hradu k hradu!“

— — — — — — — — — — — — —

Sotva spatřil zase nivu zkvetlou,
poznal Záviš, že svých bratří metlou.

Přiveden je před hrad. „V moci vaší
Závišův je osud, vaše vzdání
před krutou jej smrtí jenom chrání!“
Koho tato slova nezastraší?

Dobyt Krumlov, Hradiště tak snadně
a již Hluboké tu hradby trojí
jak tři obři neustupně, chladně
proti voji Václavovu stojí.

„Pana bratra vedeme ti, Vítku,
kmene tvého nejzdárnější snítku.

Rychle otevř brány svého hradu,
nebo srubnem' hlavu bez odkladu!"

Odpovídá Vítek s tvrdé hradby:
„Bláhový, kdo v takou léčku padl by?

Co si myslíš, roto, toto praví?
Závišova hlava stojí za víc.

Udeřte si jenom na mé brány, —
věru dovedu se bíti s pány!"

Z ležení zas letí povel k hradu:
„Vítku, otevř brány bez odkladu!"

„Neotevru také zpupné chase!"
odpověděl, — odpovídá zase.

„Na lešení se Závišem nyní!"
dí král; jak zní rozkaz, vojsko činí.

Smutně srdce umíráčku bije;
ruce spjaty, obnažena šíje.

V posled Záviš pohleď v známých tlupu.
Hava oddělena ode trupu. —

Zaplakal tu Václav schvácen bolem,
na sta statných pánů slzí kolem.

Panské slzy záhy usychají . . .
Lid však plakal veřejně i v taji,
plakal pro Záviše neustále,
déle plakal, než-li pro Václava krále.

František Chalupa

narozen 30. prosince r. 1857 v obci Velké Králice blíže Uhlířských Janovic; gymnasium studoval v Hradci Králové, filosofii a klassickou filologii na pražské universitě.

První větší básně jeho *Píseň o carevně* a *Vězeň*, otiskla Pichlova Česká Včela, *Roháč z Dubé* Sládkův Lumír. Od té doby přispíval do všech skoro větších časopisů našich. Od dubna r. 1880. až do 1882 spravoval časopis Ruch, kamž vedle beletristických prací napsal značnou řadu pojednání, úvah a recensí jak literárních, tak uměleckých. Drobné výpravné básně jeho shrnuty jsou ve sbírce *Bohatýrské zpěvy*, veršované obrázky z vesnického života v cyklu *Naše ves jindy a dnes*, lyrické a satirické v sbírkách *Cestou života* a *Z nebeklíče lásky*, kteréž jsou uchystány do tisku. V Osvětě uveřejňuje báseň historickou *Siroty*. Mimo to obírá se překladem novějších plodů ruské poesie a překladem elegií Tibullových a Ovidiových Metamor-

foš. Z řady povídek jeho zaznamenáváme větší: *Pastouška, Sirota, Posada, Ze Spálovské kroniky* v Ruchu, *V dolejším statku* a *Ejhle, dřevo kříže* ve Světozoru. Z ruštiny překládal Uspenského (Jíra pasák), Markovičovou, Dostojevského a Samsonova. (Žena padla do moře, Pohozené dítě a j.) — Chalupa obírá se také studiem historie literatury české. Mimo menší práce uveřejnil studii *Karolina Světlá* ve Světozoru r. 1880, pojednání *Obrany jazyka a národnosti české, O našem básnictví za posledních let* v Ruchu. Co nejdříve vyjdou: *Jan Neruda*, obraz literární, *O české beletrii historické*, dějiny a rozbory aesthetické, životopis *Prokopa Chocholouška.*

Poetických besed:

Číslo I. **Ballady a romance** od *Jana Nerudy*. Cena 40 kr.
Číslo II. **Oldřich a Božena.** Idylla od *Ad. Heyduka.* Cena 50 kr.
Číslo III. **Petrklíče.** Báchorka od *Svatopluka Čecha.* Cena 40 kr.
Číslo IV. **Staré zvěsti.** Od *Jaroslava Vrchlického.* Cena 50 kr.
Číslo V. **Prosté motivy.** Od *Jana Nerudy.* Cena 50 kr.
Číslo VI. **Ballady.** Napsal *Ladislav Quis.* Cena 45 kr.
Číslo VII. **Griselda.** Povídka veršem od *Jul. Zeyera.* Cena 65 kr.
Číslo VIII. **Všední život.** Báseň od *Karla Legera.* Cena 40 kr.

Číslem desátým budou:

ZPĚVY KNÍŽECÍ.

Básně

Františka Kvapila.

Předplacení na „Poetické besedy“ není žádné. — Sešity prodávají se jednotlivě. — Kdo z venkova objedná si alespoň dva svazky najednou, obdrží je frankovány.

Tiskem dr. Edv. Grégra v Praze.